Cursuri de doctrină creștină

Definiție, surse, conținut și metodă ale dogmaticii , cunoașterii, credinței, teologiei, hristologiei și eclesiologiei

Venerabilul Mitropolit de Pergamon Ioannis Zizioulas

III DESPRE DUMNEZEU

I. Principii fundamentale ale învățăturii patristice

2. Contribuția Părinților Capadocieni

Potrivirea feței și a corpului
Descompunerea substanței
Inexistența substanței nude
Adam ca și cauză a existenței
Tatăl ca cauză a existenței
Trinitatea ca iubire

Calea de ieșire din această problemă, soluția cheie la această problemă (pe care am examinat-o în lecția anterioară), a fost oferită de Părinții Capadocieni în secolul al IV-lea printr-o inovație radicală - „inovarea numelor”, cum spuneau ei. Numele trebuiau inovate, pentru a căpăta un sens diferit.

Și ceea ce au făcut Părinții Capadocieni a fost următorul lucru: În timp ce până atunci termenul „ipostasie” era identificat cu termenul „esență” (Atanasie cel Mare spune clar că ambele sunt același lucru), capadocienii fac pasul - vedeți că au îndrăznit - și spun că aici vom distinge aceste concepte. Conceptul „esență” și conceptul „ipostasie” nu înseamnă același lucru și se creează o mare problemă. Primul Sinod Ecumenic îi anatematizează pe cei care acceptă, care mărturisesc că Dumnezeu este o substanță sau o Ipostasis. Se fac apoi corecții... Capadocienii spun așa: că

„termenul esență este identic cu termenul «natură» și este folosit pentru a desemna unitatea, Dumnezeul Unic”. Prin urmare, Dumnezeu este o substanță sau o natură. În consecință, termenul latin „ substantia ” este acum tradus în greacă nu ca ipostasis, ci ca esență sau natură. Pe de altă parte, însă, termenul „substanță” este acum transferat (observați această schimbare revoluționară de terminologie) pentru a fi echivalat, pentru a fi identificat cu termenul „persoană”. Și termenul „persoană” în acest sens nu mai are sensul pe care i-l dădea Sabellius. Pentru că trei persoane nu mai înseamnă trei măști. Din moment ce persoana este identificată cu substanța, acum înseamnă trei ființe. Deci, din punctul de vedere al istoriei filosofiei, acest lucru este crucial, revoluționar, iar istoria filosofiei nu l-a evidențiat, deși este fundamental. Un termen precum substanța, care este ontologic, este identificat cu un termen precum persoana, care nu a fost niciodată un termen ontologic, ci a fost dintotdeauna și indică o relație pe care o adăugăm ființei. Identificăm ființa. Eu sunt, să zicem, cel care sunt, ființa mea nu depinde de rolul pe care îl joc sau de persoana mea. Persoana mea și eu suntem același lucru. Adică, așa cum un actor joacă un rol, are o persoană, dar aceasta nu este „ființa” sa. Deci, în felul sabellian, Dumnezeu, în ființa sa, este Unul, dar joacă aceste roluri. Prin urmare, această utilizare a persoanei i se potrivea foarte bine lui Sabellius, dar nu i se potrivea creștinilor ortodocși, așa cum am spus. Și din acest motiv, Vasile insistă și spune că această expresie „Dumnezeu este trei persoane” este inacceptabilă pentru noi, cu excepția cazului în care se adaugă termenul ipostas, pentru a declara că persoana este o ipostas. Deci ce se întâmplă atunci? A spune că sunt o persoană înseamnă acum că am propria mea entitate, diferită de entitatea altcuiva. Astfel, persoana devine un concept ontologic. Dar vom vedea acest lucru mai detaliat atunci când vom interpreta doctrina Sfintei Treimi existențial.

Acum, din punct de vedere istoric, înțelegeți că această revoluție în terminologie nu a fost cu siguranță complet arbitrară. Deoarece cuvântul „ipostasie” avea anumite nuanțe care cu siguranță au dat naștere acestei evoluții. Dar aici suntem interesați de rezultat, iar rezultatul teologiei Părinților Capadocieni este că: Dumnezeu este Unul în termeni de esență sau natură și El este Trei în termeni de Persoane sau Ipostase. Acestea în termeni de terminologie. Astfel am ajuns la formularea doctrinei Sfintei Treimi pe care o avem și astăzi.

Acum sensul. Ce au vrut să spună prin asta: Când spunem că Dumnezeu este o Esență și trei Persoane, cu termenul „Esență” ne referim

întotdeauna la ceva general, care indică existența a mai mult de o ființă. Adică, atunci când spunem, să zicem, „esența sau natura umană”, aceasta înseamnă că, deși suntem cu toții o esență sau o natură, adică avem natură umană, fiecare dintre noi este o ființă umană completă, adică această natură are mai multe. Le numim pe acestea multe ipostase sau persoane. Această analogie, această imagine, a fost folosită de Părinți. Părinții capadocieni spun: „uite, nu este atât de absurd ceea ce spunem noi, teologii, despre Dumnezeu, pentru că într-adevăr, dacă te uiți la om, vei vedea că vorbim despre o esență, o natură și, în același timp, despre două, trei, patru... ipostaze ale acestei naturi, moduri în care există această natură. Dar aceasta creează imediat pericolul acum al triteismului. Pentru că noi, cei mulți oameni, avem imediat mulți oameni, prin urmare nu avem mulți dumnezei? Dacă transferăm exemplul la Dumnezeu, cum evităm triteismul?”

Și aici începe sarcina foarte dificilă a Părinților Capadocieni. Ei pun întrebarea: De ce suntem noi, oamenii, mulți și putem vorbi despre mulți oameni, în timp ce pentru Dumnezeu nu pot exista mulți zei? Răspunsul este că noi, oamenii, pentru că suntem creați, avem natura noastră, natura noastră umană divizată, adică eu și tatăl meu suntem două persoane. Pentru că timpul (sau spațiul în alte cazuri când el este încă în viață) intervine între el și mine, spațiu și timp care ne permite fiecăruia dintre noi să fim înțeleși independent ca individ, de exemplu tatăl meu nu există acum, dar eu exist. Adică, timpul a permis individualismul. Mi-a permis să fiu înțeles independent de tatăl meu și în acest fel are loc o divizare a naturii și când se naște omul, mereu individualizându-se, natura este divizată. Pentru că fiecare poate fi înțeles independent, singur ca individ. Din acest motiv avem mulți oameni și unitatea rasei umane nu este asigurată, sau mai degrabă intră în conflict cu multiplicitatea oamenilor specificului. Pentru a simplifica această problemă dificilă, voi aduce imediat aplicarea acestui exemplu la cazul lui Dumnezeu, pe care îl fac Părinții Capadocieni. Dacă presupunem, pentru a înțelege această aplicație, că spațiul și timpul nu intervin între noi, că natura nu este divizată prin nașterea noastră, ce s-ar întâmpla existențial? S-ar întâmpla ca eu și tatăl meu să nu fim niciodată separați, ar fi de neconceput ca o prăpastie să intervină între el și mine... Dar ce înseamnă asta? Că, deși în esență vom fi două persoane, vom fi întotdeauna două persoane diferite una de cealaltă, pentru că nu vom fi niciodată separați, am fi întotdeauna una. Prin urmare, unitatea este asigurată de ce? Prin comuniunea - relația neîntreruptă dintre noi. Acum, ceea ce rupe comuniunea și relația dintre mine și tatăl meu este timpul și spațiul. Spațiul și timpul sunt proprietăți

ale creatului. Ele apar tocmai odată cu creația. Este imposibil să vorbim despre spațiu și timp în Dumnezeu, fără a crea imediat problema începutului lui Dumnezeu. Adică, că odată Dumnezeu nu a existat. Pentru a păstra anarhia lui Dumnezeu care este legată și inerentă conceptului de Dumnezeu, ca o diferență față de creat..., pentru a menține acest lucru, trebuie să excludem cazul admiterii spațiului și timpului în existența lui Dumnezeu. Prin urmare, în cazul lui Dumnezeu avem această presupunere, acum ca realitate. Și ce înseamnă asta? Că multiplicitatea nu intră în conflict cu unitatea. Acesta este misterul Sfintei Treimi. Un mister pentru experiența noastră, deoarece pentru noi multiplicitatea intră întotdeauna în conflict cu unitatea. Este un mister din punctul de vedere al experienței noastre, dar din momentul în care Îl accepți pe Dumnezeu ca Dumnezeu necreat și nesupus spațiului și timpului, încetează să mai fie un mister. Ce se întâmplă? Se ia o poziție inevitabilă pentru Dumnezeu. Este o poziție pe care, dacă nu o iei, pierzi conceptul de Dumnezeu, îl faci pe Dumnezeu o creatură. Repet, toate acestea presupun că de la început ai luat decizia că accepți misterul Sfintei Treimi. Nu vei dovedi acest lucru pentru că Dumnezeu este Treimic, încerci să demonstrezi cum , cum vei putea înțelege acest mister. Cu ce fel de contemplare și ce fel de gândire? Ceea ce, după cum vom vedea, nu înseamnă doar gândire și contemplare, pentru a satisface o curiozitate a minții, ci are consecințe imediate. Întreaga noastră viață se schimbă dacă Dumnezeu nu este Treimic.

Dacă Dumnezeu nu este Treimic, viața omului este o altă problemă. Dacă Dumnezeu este Treimic, dacă într-adevăr acest mister este adevărat, adică dacă această inversare pe care v-am făcut-o între propria noastră experiență în care unitatea și multiplicitatea se ciocnesc și experiența lui Dumnezeu sau mai degrabă a existenței lui Dumnezeu unde aceasta nu se ciocnește, dacă nu există unitate în care multiplicitatea să nu se ciocnească, atunci prea multe sunt în joc în existența noastră. Doctrina Sfintei Treimi este cel mai bogat mesaj existențial pe care îl poate avea o religie sau o filozofie. Să insistăm acum asupra rezultatului istoric. Așadar, Părinții Capadocieni spun că exemplul, analogia unei singure naturi umane și a multor oameni poate fi aplicată lui Dumnezeu cu condiția să nu introducem spațiu și timp, ceea ce este, în orice caz, de la sine înțeles pentru existența lui Dumnezeu. Deci, încetăm automat să mai avem problema celor trei dumnezei în cadrul Sfintei Treimi.

Când exprimă această unitate, esența unică, adică unitatea lui Dumnezeu cu termenul esență, ei creează imediat următoarea problemă. Dacă această esență preexistă, și apoi devine într-un fel Treinic, ceea ce ni se

întâmplă nouă, oamenilor, și așa cum subliniaseră deja filozofii greci, spunând că noi toți oamenii venim ca ființe separate, diferite, în existență, dintr-o esență preexistentă, o natură preexistentă. Aș spune că natura din noi preexistă și apoi vine persoana. Când am venit pe lume, nu eu am fost cel care a adus esența umană, natura umană în existență. Natura umană mi-a preexistat și astfel filozofii greci antici au extins acest lucru în general, pentru a spune că această esență, acest lucru general, la care participă mulți, preexistă și apoi vine specificul, persoana. Și platonicienii vorbeau despre un „gen superior", iar aristotelienii despre un „gen subordonat", adică ceea ce este fiecare dintre noi separat, este ca o persoană separată, urmează existenței. Pentru platonism, aceasta urmează omul ideal la care participăm cu toții, iar pentru aristotelism, aceasta urmează natura umană, specia umană din care izvorăsc toate. Specia umană precede ființele umane și, prin urmare, conform lui Aristotel, odată cu moartea ființele individuale dispar, specia supraviețuiește. Prin urmare, esența ne precede și persoana ne urmează. Veți vedea ce semnificație existențială are aceasta mai târziu.

Părinții capadocieni deschid aici noi drumuri pentru filosofie cu ocazia doctrinei Sfintei Treimi. Vasile face următoarea afirmație ca bază, ca axiomă a întregului său argument ulterior: Nu există o esență „goală", așa cum spune el. Prin aceasta vrea să spună că nu există o esență inexistentă, o esență care să nu aibă ipostaze reale și concrete. Prin urmare, este imposibil să presupunem natura umană, din care ies ființele concrete. Trebuie să considerați ființele concrete ca fiind la fel de primare în ontologie, cu esența omului. Întrucât nu există o esență goală, nicio esență nu poate fi concepută fără ipostazele concrete.

Dacă aplici acum acest lucru la rasa umană, ce înseamnă? Că principiul și unitatea, adică ceea ce asigură unitatea rasei umane, nu rezidă în esența omului, pentru că nu a existat niciodată o esență nudă. De exemplu, Aristotel face distincția între om în general, - aceasta este esența, - și Callias sau Socrate care sunt persoanele, ipostasele. În gândirea capadocienilor, este imposibil să rostești termenul „esență umană" fără a-l implica automat pe Callias sau Socrate sau George sau Costas sau pe cineva. Este imposibil să te referi la esență în sine fără persoanele specifice, adică această umanitate generală nu există mai întâi. Se vorbește adesea astăzi, mai ales despre umanitate. Umanitatea este poporul specific. Și toate acestea provin din doctrina Sfintei Treimi. Oricât de ciudat ți s-ar părea, implicațiile pentru antropologie sunt enorme. Întrucât nu există o esență simplă și nu putem, prin urmare,

presupune ca principiu al rasei umane esența umană sau omul ideal platonician, sau natura, specia lui Aristotel, atunci care este principiul și cauza, adică ce îl face pe om unul, dacă nu esența sa?

Problema este discutată și într-una dintre scrisorile lui Vasile cel Mare în dialog cu Amfilohie. Aceste scrisori au fost puse la îndoială, dar probabil sunt autentice, neexistând niciun motiv serios pentru ca cineva să se îndoiască de ele. În orice caz, ele se află în scrisorile lui Vasile cel Mare. Într-una dintre aceste scrisori, este analizată întreaga problemă, iar Vasile este de acord cu opinia că, din moment ce nu există niciodată o esență umană simplă ca principiu al omului, predicatul ontologic primar al omului nu este esența sa. Ci trebuie să fie cu siguranță o ființă specifică și aceasta este Adam. Adică, în timp ce grecii antici spuneau că ne tragem originea, existența noastră, ca ființe individuale, din natura umană comună, ca și creștini trebuie să spunem că fiecare dintre noi își tragem existența dintr-o singură persoană, Adam. Cauza „ființei" noastre nu este natura noastră, ci o persoană.

Aplicând acest lucru la Dumnezeu, observați ce consecințe are: Capadocienii introduc pentru prima dată în teologie conceptul de „cauză". Adică, Dumnezeul unic nu este o substanță, ci este Tatăl, iar unitatea Treimii este exprimată de Tatăl ca Persoană și nu ca substanță. Desigur, expresia: „o substanță" rămâne, dar nu în sensul cauzalității substanței. Substanța nu este ceea ce îl face pe Dumnezeu ipostas.

Esența funcționează acum diferit. Punctul de referință ultim și primar în existența lui Dumnezeu nu este esența, ci Tatăl, ceea ce înseamnă că nu poți porni de la esența lui Dumnezeu pentru a ajunge apoi la Tatăl. Ci pornești de la Tatăl, Care, pentru că declară Persoană și nu esență, are caracteristica că nu este înțeles singur. Pe când esența poate fi înțeleasă și ea singură și, bineînțeles, esența este una singură.

Astfel, evităm primatul unității și introducem în ontologie, în ființa lui Dumnezeu, multiplicitatea ca ceva primar. Căci conceptul de „Tată" nu poate exista fără existența cel puțin a Fiului. Al cui Tată ar putea fi El, dacă Fiul nu ar exista? Trebuie atunci să spunem că El nu a fost întotdeauna Tatăl. Dacă El a fost întotdeauna Tatăl, și Fiul a existat întotdeauna. Adică, această multiplicitate, interdependența persoanelor devine un predicat ontologic primar, adică nu poți merge mai departe, mai departe în spatele ei, pentru a căuta ceva care să o precedă și să conducă la ea. Esența unică nu precede și nu este „cauza" ființei lui

Dumnezeu. Tatăl precede ca o cauză, dar care, totuși, este automat în comuniune, nu poate fi înțeles ca o monadă.

Așa ar trebui să înțelegem expresia „Dumnezeu este iubire”. În acest punct, deoarece este direct legată de doctrina trinitară, multe clarificări au fost făcute în vremea Părinților Capadocieni. Deoarece Dumnezeu este iubire, este ceva ce creștinismul nu spune pentru prima dată, Platon o spusese deja. Însă Grigore respinge opinia că Dumnezeu este iubire în sensul că natura divină revarsă de bunătate (!) ca extractul unui crater. Cu alte cuvinte, iubirea nu mai este o emoție. Nu acesta este sensul iubirii. Dumnezeu este iubire, înseamnă că Dumnezeu se constituie ca o existență, el există, prin relații personale. Societatea este o componentă primară a existenței lui Dumnezeu. Nu este ceva ce Dumnezeu dobândește ulterior. Așa cum putem spune că exist și, în plus, iubesc pe cineva. Trebuie să vă imaginați un caz în care nu pot spune că exist, decât dacă sunt efectiv în comuniune cu altcineva, altfel îmi pierd identitatea, dispar. Și acesta este sensul lui Dumnezeu fiind în primul rând Tată, adică își pierde identitatea complet dacă nu are Fiul. Și iubirea, prin urmare, adică această comuniune care ne face să existăm, nu este o emoție. Iubirea nu este o emoție, ci este o relație care ne face să existăm. Atunci iubirea se dovedește cu adevărat a fi iubire, atunci când firul existențial este tăiat și începi imediat să plutești în gol. Odată cu moartea, de exemplu, firul este tăiat, înțelegi că nu exiști dacă firul nu este reconectat. Pentru că cealaltă persoană, comuniunea cu cealaltă persoană creează baza întregii tale ființe.

Deci, „Dumnezeu este iubire” înseamnă în esență că Dumnezeu este Sfânta Treime. El nu este nimic altceva. Adică, esența Lui este comuniune. Și ce ar însemna: „este” comuniune? Ar însemna că nici măcar conceptual nu-L putem înțelege ca Singur. La fel cum nu te poți înțelege pe tine însuți în iubire adevărată, niciodată. Dacă nu te iubești pe tine însuți, ceea ce nu este iubire adevărată. Deci, dacă elimini Trinitatea din cale și îl faci pe Dumnezeu o unitate, atunci apare automat problema: „pe cine iubește Dumnezeu”. Nu există nimeni altcineva în afară de Dumnezeu, pentru că acesta este conceptul de Dumnezeu. El este anarhic, precede lumea...

Mulți oameni au acest gând naiv, că Dumnezeu este iubire pentru că iubește lumea. Dar lumea nu a existat dintotdeauna. Prin definiție, nu putem înțelege lumea ca fiind eternă și pe Dumnezeu ca fiind etern, co-etern. Deci, dacă Dumnezeu iubește lumea și astfel există ca iubire, atunci

nu a fost dintotdeauna iubire, devine iubire , nu este iubire . Se întâmplă atunci când lumea vine în existență. Cu excepția cazului în care faci pasul pe care îl fac Origen și alții, de a transfera lumea în eternitate. Adică, să o consideri eternă, că într-un fel lumea a existat dintotdeauna în gândul lui Dumnezeu, dar atunci pierzi libertatea lui Dumnezeu. Deoarece Dumnezeu este acum obligat să aibă lumea, El nu poate exista fără lume. Dacă Dumnezeu - și aceasta este o cerință biblică - este absolut transcendent. Dacă Dumnezeu este inteligibil și trebuie să fie inteligibil fără existența lumii, atunci El trebuie fie a) să nu fie iubire, fie b) să se iubească pe Sine Însuși, ceea ce nu este iubire, fie c) să fie Treimic.

Această expresie: „Mă iubesc pe mine însumi" presupune un subiect și un verb. Tatăl îl iubește pe Fiul, Fiul îl iubește pe Tatăl, Tatăl pe Duhul Sfânt, Duhul Sfânt pe Tatăl și pe Fiul… ei iubesc întotdeauna mai mult de unul. Și în felul acesta Dumnezeu nu se iubește pe Sine însuși, adică individual, El iubește o persoană, El iubește ca persoană pentru că Dumnezeu este Tată, o persoană. Esența nu iubește, Persoana iubește.

Cu Augustin, tot ce v-am spus până acum este șters. Pentru că, atunci, începe o poziție complet nouă de care depind multe lucruri, cum ar fi Filioque și multe altele. Dar Filioque este o paronihie în fața esenței problemei, care se rezumă astfel: „Dacă esența precede ființa lui Dumnezeu sau persoana precede. Pentru că Augustin nu a putut înțelege gândirea capadocienilor în acest punct și a făcut greșeala de a considera Esența lui Dumnezeu unica Esență ca fiind Unicul Dumnezeu. Așa s-au creat probleme enorme. Și în următoarea lecție, înainte de a închide recapitularea istorică, va trebui să ne uităm la poziția lui Augustin. Și apoi vom trece la interpretarea existențială, adică să ne uităm la toate aceste lucruri. Au vreo semnificație sau le spunem noi, teologii, pur și simplu pentru a susține tradiția? Le puteți spune și voi fără a le explica? Părinții s-au săturat să le explice pentru că vedeau consecințe existențiale enorme în doctrina Sfintei Treimi.

Principii de bază până la capadocieni // Cuprins // Tezele lui Augustin Partea a 4-a .

Aceste arhive au fost realizate pe baza notițelor prelegerilor ținute de profesorul I. D. Zizioulas (actualul Mitropolit de Pergamon și președinte al Academiei din Atena) la Departamentul de Studii Pastorale al Școlii Teologice a Universității din Salonic, în anul universitar 1984-1985.